

ARTHUR LONG

„SZERESD . . .“*

A két nagy parancsolat¹ — Isten és ember szeretete —, amelyet a vallás lényegének tartunk, látszólag semmiféle bonyolult teológiai vagy filozófiai problémát nem jelent. Azonban nehézséget támaszthat a vallásukat szeretők számára. A parancsolat megfogalmazása — „Szeresd“ — bizonyos kérdést vet fel a hívő lelkekben. Hogyan lehet parancsra szeretni? Egy személyt vagy szeretünk vagy nem. Mindenesetre a szeretet lényegében inkább az érzelem ügye, mint az akaraté, és azt mondani, hogy egy erkölcsi elv teljesítése érdekében szeretnünk kell valakit, ez lélektani lehetetlenségnek látszik.

Mindannyiunknak van valamilyen tapasztalata az emberek iránti szeretetről. Tudjuk, hogy mit foglal magában, még ha kétségeink vannak is a parancsolt szeretettel kapcsolatban. De hogyan szerethetjük Istent, akit bár személynek hihetünk, de hétköznapi értelemben nem lehet személy, és akinék létezéséről titkos kétségeink lehetnek.

A nehézségek némelyike magából a „szeretet“ szóból ered. A „szeretet“ különböző dolgokra utal (a szülőnek gyermekével való kapcsolata, mély barátság tapasztalata, érzéki tapasztalat stb.). Mivel legtöbb teológiai eszménk az Újszövetségben gyökerezik, érdemes megjegyezni, hogy a görögben, az Újszövetség eredeti nyelvében, nem kevesebb, mint három szó ismeretes a „szeretet“ kifejezésére: *philia* (jelentése: kötelességtudó vagy gyermeki ragaszkodás, vonzalom valakihez), *eros* (szenvedélyes érzelem, szerelem, csaknem mindig nemi összefüggésben), és *agape*. Ez egy megkülönböztető újszövetségi szó. Az Újtestamentum előtti időben ritkán használták, és nem könnyű lefordítani. Az „*agape*“ lényegében inkább az akarat, mint az érzelmek dolga. Alapvetően gyakorlati érdeklődésre és rokonszenv nyilvánításra való törekvést, elhatározást jelent, és inkább jótettekkel, mint érzésekkel kapcsolódik össze.

A legtöbb esetben, ahol a „szeretet“ az Újszövetségben előfordul, az eredeti „*agape*“-t találjuk, mint a nagy parancsolat esetében is. Amikor

* *Faith and Understanding*. Critical Essays in Christian Doctrine. London 1963 c. kötetben jelent meg, 91—96 l.; fordította dr. Erdő János.

arra hívnak, hogy felebarátunkat szeressük, tulajdonképpen arra kérnek, hogy „agape“-t mutassunk iránta, azt, aminek határozott gyakorlati értelme van, és nincs semmi köze a vonzalomhoz. „Szeresd felebarátodat“ — nem azt jelenti, hogy minket szükségszerűleg arra kérnek, hogy kedveljük felebarátunkat, vonzódjunk hozzá. Valóban lehetetlenség számunkra mindenkit kedvelni. Mindig emlékeznünk kell arra, hogy Jézus kiszélesítette a parancsolatot, amely az ellenségeket is magában foglalja — és senki sem kedvelheti igazán ellenségeit. Máskülönben megszűnnének ellenségek lenni!

Dr. Leslie Weatherhead egyik esszében nagyszerű értelmezését nyújtja annak a parancsolatnak, melyet most tárgyalunk. „Szeresd felebarátodat“ szerinte azt jelenti, hogy „felebarátod iránt törhetetlen jóakaratot kell mutatnod, azért, hogy általa a „szeretett“ személyben levő legjobb tulajdonságok előhívassanak“². Kimutatja továbbá, hogy a felebarát szeretete ebben az értelemben nem jelenti hibáinak elnézését, és ezzel kapcsolatban idézi az ismerős mondást: „Gyűlölöm a bűnt, de szeretem a bűnöst“. Némelykor szeretnők tudni, hogy ez igazán meddig érvényes. Lehetséges-e különbséget tenni az embernek igazi önmaga és bűnös cselekedetei között? C. S. Lewis azt állítja, hogy mindenesetre van egy személy, akit szeretünk, noha gyűlöljük bűnét — nevezetesen önmagunkat.³ Bármennyire gyűlöljük bűnös tetteinket, mi továbbra is szeretjük önmagunkat. De tesszük-e? Általános feltevés az, hogy tesszük. Némely pszichológus azt tartja, hogy legtöbbünk baja éppen az, hogy gyűlöljük önmagunkat, és hogy ezt a gyűlöletet másokra is átvisszük. Amit meg kell tanulnunk cselekedni, az nem más, mint szeretni és tisztelni önmagunkat, azért, hogy másokat szerethessünk!

Sokan azt mondják, hogy ha a felebarát szeretete csak annyit jelent, mint jóakaratot mutatni iránta, az távol áll a szeretet lényegétől. Ez nyilvánvalóan függ attól, hogy valaki mit ért a szereteten. Bármilyen esetben az igazi jóakaratot soha nem kell megvetni. Dr. Weatherhead magyarázatának második része fontos — jóakaratot mutatni, hogy általa a „szeretett“ személyben levő legjobb tulajdonságok előhívassanak. Az igazi jóakarat éppen ezt teszi — valóban átalakító hatása lehet a jóakaratot mutató személyre, valamint arra is, akinek adományozzák. „Felebarátunk szeretete“ nem jelentheti az ő kedvelését, hozzá való vonzódást, de jelenti: úgy cselekedni, mintha kedvelnők, és ha ezt tesszük, végül is fel fogjuk fedezni, hogy vonzódunk hozzá. A keresztény szeretet — agape — igazi értelemben a lehető legnagyobb erő a világon a jóra.

Az Isten iránti szeretet kérdése egy kicsit bonyolultabb. Az Újszövetség szövegében az „agape“ szót találjuk, de Isten iránt milyen értelemben mutathatunk jóakaratot? Ebben az esetben természetesen a vonzalmat, ragaszkodást nem lehet mellőzni. Sok függ attól hogy isten-

rának problémáival és megállapítja: „A klasszikus pszichoanalízis korában a lelki zavarok feltételezett oka az volt, hogy az ifjú különféle gátlások hatása alá kerülve nem tudott értékrendszerének megfelelő személyiséggé válni. Azaz a fiatal „tudta“, hogy ki szeretne lenni, „csupán“ gátlásai akadályozták meg ebben. A mai fiatal főleg azért szenved, mert nem tudja, hogy mit és miben higgyen, mivé és kivé válhat, vagy kellene válnia. Azaz: a mai fiataalt az általánosodó dezorientáció, a tájékozódási képesség elvesztése jellemzi, nem tudja, hogy kicsoda, képtelen megtalálni identitását. E gondolatkörben világos, hogy a fiatal számára az a veszély áll fenn, hogy nem találja meg az adott közösséggel harmonizáló identitást. Belevész a lehetőségek útvesztőjébe, vagy a szűkre szabott lehetőségi határok elbizonytalanítják. Ezt a jelenséget az identitás krízisének vagy szétzilálódásának nevezik. Ennek jelei: magányosság, válás, az elszigetelődés fájdalmas érzése, az idő perspektíva beszűkülése, elhatalmasodó bizonytalanság, sodródás az élet kézben tartásának érzése helyett, eluralkodó közömbösség.

Az identitás kialakításának egyik kutatója megállapította, hogy a mai kor lényegesen differenciáltabbá vált; érdek-, szükséglet- és érdekviszonyok alakulása közepette egyre nehezebbé vált az általános, elvont értékfogalmak — szeretet, hűség, jóság, szabadság stb. — lefordítása a konkrét élethelyzetekre, az aktuális ítéletekre, döntésekre és tettekre (vagy azok megtagadására). Ez így igaz, korunkban növekednek egy-egy értékrendszer (s nem pusztán egyes értékek) megismerési-azonosítási nehézségei. Növekednek, mert kevésbé világos, hogy milyen stabil értékek tartoznak egy-egy szemlélethez, amely a jelenkori mindennapi tudat szerkezetében arányváltozáshoz vezet az ún. „divat jellegű elemek“ javára az értékismeret, az értékekben való bizonyosság kárára. Ezért minden fiatalnak tisztában kell lennie saját érték- és jövőorientációjával. Az értékorientáció és jövőperspektíva alakulásának összefüggéseit elsőként Kurt Lewin fogalmazta meg: „Azt, hogy az egyén hol jelöli ki céljait, lényegében két tényező határozza meg: egyik az egyén viszonya a meghatározott értékekhez és a másik az egyén realitásérzéke a cél elérésének valószínűségét illetően“.

Értékorientációnk és jövőperspektívánk attól a lelki/belső megújulástól is függ, amely szükségszerűségként áll a mai unitárius ifjúság előtt. Melyek lehetnek konkrétan a lelki megújulás útjai, alkalmai?

1. Az *imádkozás gyakorlása* az élő vallásosság fokmérője, Istennel való belső, személyes kapcsolat megélése. Jézus az Istennel való kapcsolat megteremtésének gyakorlati útját látta és találta meg az imádkozásban. (Mt 6. fejezet.) Lelki megújulás imádkozás nélkül aligha lehetséges. Az imádkozás egy lelki-értelmi gyakorlat, énünk felkeresése és őszinte számbavétel után (önvizsgálat, lelki elmélyülés) odatárása Istennek.

Célját Jézus abban látta, hogy általa nemesebbek, jobbak, igazab-
bak, — egyszerűen — Isten gyermekei lehessünk. Ebben az értelemben
világos, hogy az ima célja nem arra kell irányuljon, hogy Istenben, ha-
nem hogy bennünk idézzon elő változást. Helyesen állapította meg Lon
Ray Call: „Az imádság nem változtatja meg a dolgokat, de megváltoz-
tatja az embert, és az ember megváltoztatja a dolgokat. Ebben a gondo-
latban találó Phillip Brook megállapítása: „Ne imádkozz a te erődhöz
képest megoldható feladatokért. Imádkozz a feladataidhoz megfelelő erő-
ért“. Az imádkozni tudó ember olyan lelki súllyal, tartással bír, amellyel
hegyeket képes mozgatni. Higgyünk az ima erejében és tanuljunk imád-
kozni!

2. *Új egyházszemlélet kialakítása.* Évtizedeken keresztül torz egy-
házképet törekedett kialakítani az osztályérdekekhez igazodó ideológiai
nevelés. Az egyház úgy volt feltüntetve, mint amely a reális helyett az
irreális, az egyetemes helyett a partikuláris értékek szószólója, társítva
hozzá a butítás marxi ópiumszemléletét. A valóság azonban az, hogy az
egyház a szabad, egyenlő és lelki értékeket kereső emberek közössége. E
közösségben — éppen lelkiségénél fogva — az intelligencia határok is
kiegyenlítődnek, feloldódnak az érdekellentétek, megszűnik a faji, nemi
korlátoltság és egyáltalán nincs osztályérdek. Az egyház célja: lelki-szel-
lemi gazdagodáshoz hozzásegíteni a vallásos embert.

3. Az Istentudat mélyítéséből fakadó *reális erkölcsiség*, valláser-
kölc kialakítása. Az a téves nézet, mely szerint a vallás istenfogalma el-
vonja az ember figyelmét a valóságos élettől, s így illuzórikus erkölcsi-
séget állít fel, ma már a történelem szemétkosarába való. Az istenfogal-
mat leépíteni akaró ateizmus embere erkölcsileg nem lett jobb, értékíté-
lete nem lett helyesebb, sőt értéktudata csorbát szenvedett. A defor-
málódott értéktudat egyenesen utat nyitott a csalás, a hazugság, a meg-
vesztegetés, az erőszak megnyilvánulásainak, amelyek nem elszigetelt,
hanem eléggé általános jelenségek voltak. A felelősség vállalásának egye-
tetemes jellege egy ideológiai érdekszféra mindenáron való védelmezésére,
igazolására szűkült. Ez értékeltolódáshoz, sőt az érték kategória felboru-
lásához vezetett: az eszközértékeket az abszolút értékek fölé helyezték.

Így vesztett lassan-lassan értékéből az erény, a jellem, érdektelenné
vált a munkához való viszonyulás, kényszerré a kötelesség, és fakult a
lelkiismeret. Fokozatosan kialakult a „kétarcú“ ember, amely az élet
ziláltságaiban élelmességnek tartotta a lopást, érvényesülési lehetőségnek
a csalást, a megvesztegetést, az árulást, életbiztonságnak az erőszakos-
kodást, a fenyegetőzést, engedelmességnek a hazugságot.

Ilyen torz erkölcsiséggel nem indulhat a fiatal. A mankókra kény-
szerített erkölcsiség végre ismét a saját lábán kell járjon. A valláserkölc
egymásban bízó és egymást szeretni tudó, hűséges és önzetlen embe-

ismeretünk természetének nehéz filozófiai problémájával szemben mi az állásfoglalásunk. A misztikus feltehetően érzi az Isten felé való vonzást, mely abból a szeretetből fakad, amit érez, amit Isten felé kinyilvánít. Az evangélikus szintén mély személyes hálát érez mindig Isten iránt a Krisztusban kijelentett megváltó hatalmáért. Még az egészséges gondolkodású és talán egy kicsit szkeptikus liberális is látszólag a vonzalomhoz hasonlóan érez minden dolgok titokzatos forrása iránt. Máskülönben miért énekelne dicsérő himnuszokat?

De a vonzalomnak bármilyen eleme lehet benne, Isten szeretete mégis lényegében megmarad *agape*-nak, az akarat gyakorlati tevékenységének. Ez pedig nem jelent mást, mint elsősorban törekvést Isten céljainak teljesítésére a világban, kinyilvánítani dicséretét nemcsak ajkunkkal, hanem életünkben. Dr. Weatherheadnek van egy másik hasznos értelmezése, mely annál értékesebb, mivel nem zárja ki a vonzalmat. Azt mondja, hogy Isten szeretete azt jelenti, hogy „egész lényeddel fordulsz Istennek az emberekkel való útjának szemlélése és tanulmányozása felé, vagyis belépni országába örömeibe, hogy előmozdíthasd céljait a világban“.⁴

Végül szólnunk kell arról, hogy az Újszövetség következetesen azt tanítja, hogy az ember iránti szeretet elválaszthatatlanul hozzá tartozik Isten szeretetéhez, a kettő között benső, szoros kapcsolat van. Értelme van annak, hogy az első parancsolatnak mindig elsőnek kell jönnie. Mi csak akkor tudjuk szeretni felebarátunkat, ha először mi szeretjük Istent. De van egy másik felfogás, mely szerint az ember szeretete előbbi Isten szereteténél. Amint János első levele oly élesen megfogalmazza: „Ha azt mondja valaki, hogy: „Szeretem az Istent, és gyűlöli a maga atyjafiát, hazug az: mert aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti az Istent, akit nem lát?“ (4,20)

„Nem tudhatjuk, hogy vajon szeretjük-e Istent“, mondja Szent Teréz, „bár erős okunk lehet így gondolni; de nem lehet kétség afelől, hogy vajon szeretjük-e felebarátunkat vagy nem. Légy bizonyos, hogy amilyen mértékben a testvéri szeretetben előre haladsz, Isten szeretetében is úgy gyarapodol“.⁵

JEGYZETEK

¹ Mt 22,34—40, Mk 12,28—34, Lk 10,27

² *The Significance of Silence*, London, 53

³ Uo. 56

⁴ Uo. 80

⁵ *Inner Light*, London, 121

AZ UNITÁRIUS IFJÚSÁG LELKI MEGÚJULÁSA

Öröm számomra ez a mostani — sokszor elképzelt, de soha meg nem valósulhatott — ifjúsági konferencia. Hiszem, hogy olyan lépést teszünk ezekben a napokban, amely a jövő küszöbére lép, és kopogtat azon az ajtón, amely kötődésünk, megmaradásunk, hozzáállásunk és ha kell áldozatunk holnapjába nyílik.

Hozzánk szól a költő üzenete: „Kelj fel rab ágyad kőpárnáiról, / Beteg, megzsibbadt gondolat, / Kiálts fel érzés, mely nyögél, / elfojtott vérző szív alatt“ (Berzsenyi).

Beteg és megzsibbadt gondolatainknak, nyögő és elfojtott érzéseinknek már hangot adtak az 1989-es decemberi fordulat után nagyon sokan. Én nem a sopánkodás, a „késői siratás“ érzéseivel szeretnék szólni hozzátok, nem akarom a mába belesírni, kényszeríteni a múlt veszteségeit, mulasztásait, azt, hogy „hogyan is lehetett volna“ — amelyet már megunásig feszegetnek egyes újságok, hanem sokkal inkább veletek együtt a *ma* nehézségei között is optimista, derülátó szeretnék lenni, mint amely jellegzetessége az unitárius lelkiségnek. Amikor az unitárius lelkiségről szót ejtettem, egyben az előadás irányvonalának témáját is kijelöltem.

Jézusnak nagyon sok időszerű üzenete van, de ezek közül ma különösen kiemelkedik az, amelyet Nikodémusnak mondott: „Bizony, bizony mondom néktek: ha valaki újonnan nem születik, nem láthatja az Isten országát“ (Jn 3,3). S az újjászületés tartalmáról, mikéntiségéről és céljáról tudakozódó Nikodémusnak újra leszögezi: „Szükség néktek újonnan születnetek“ (Jn 3,7; vö. Jn 3,1—7).

Szükség van az unitárius ifjúságnak is az újjászületésre, a lelki megújulásra, azért hogy a mában benne legyen a múlt öröksége és a jövő bizakodó reménysége. Tudom, a szándék megvan bennetek, de ti is tanácstalanok vagytok, mint Nikodémus. A legnehezebb kérdés, amely minden jószándékotok mögött bujkál az, hogy hogyan és miként? Mit kell tennetek lelki megújulásotok érdekében? Mire (mikre) kell figyeljete? Ezekre szeretnék konkrét válaszokat adni.

Induljunk ki abból, hogy az ifjúkor az *identitás* keresésének szakasza. Önmagatokat, a hozzátok közel álló és számotokra megfelelő értékeket keressetek. Mindez jelenti önmagatok megtalálását, személyes integrációját egy adott közösségbe, amely lehet kisebb vagy nagyobb, mint pl. család, iskola, egyház, társadalom, európaiság stb.

E. H. Erikson az ún. identitás-elméletben a jelenkor fiataljainak identitás-problémáját párhuzamba állítja a klasszikus pszichoanalízis ko-